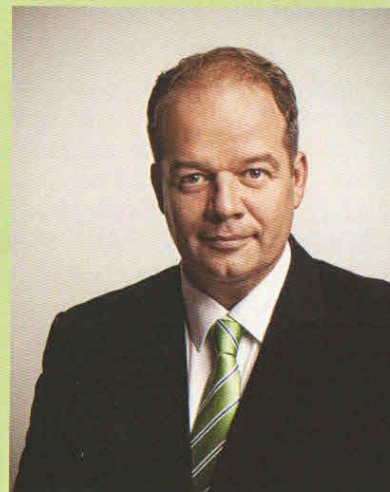

Sas-hegy barát kert
Kisokos

Útmutató természetközeli kertek kialakításához a Budai Sas-hegyen

Tisztelt Olvasók, kedves Újbudaiak!

Kerületünk értékeit, legyen szó az épített vagy a természeti környezetünkről, kötelességünk minden eszközzel megóvni, védeni. Ebben közös a felelősségünk, a kerület vezetésének és lakosságnak összefogva, közös erővel kell tennie azért, hogy ami akár évezredekken keresztül fennmaradt, azt megőrizzük az utókornak.

Ha a Sas-hegyre gondolunk, élő, lüktető „kincsládáról” kell beszélünk, amely Budapest kellős közepén követel magának figyelmet és megbecsülést. Ez a kiadvány számos érdekes és hasznos információt tartalmaz, komoly tudásanyagával a felnőtt és gyermek olvasókat egyaránt lenyűgözi majd. Országosan is kiemelkedő, védett értékről van szó ugyanis, mely növény- és állatvilágával hamar rabul ejti a látogatókat.

Bízom benne, ez a kiadvány hasznukra lesz abban, hogy ismeretekkel gazdagodva Önök is lássák, mit tehetünk környezetünk megóvásáért, mit tehetünk akkor, hogy egy ilyen – ahogyan fentebb írtam – igazi „kincsláda” van a közvetlen szomszédságunkban. A jégkorszak, a felmelegedés hozta változások, az 1700-as évektől tartó szőlőtermesztés, az egykori kiváló borok, a katonai gyakorlatok, az ismertebb és különlegesebb növények – mind-mind olyan elemek, amelyek hozzátartoznak a Sas-hegy múltjához, alkotva, befolyásolva, alakítva annak jelenét. Ezt kell megőriznünk, ezt kell továbbadnunk gyermekeinknek is.

Célunk, hogy minél többet tudjanak meg Újbuda természeti kincseiről, hiszen csakis így lehetünk eléggé elkötelezettek a természet védelmében. Tiszteljük és óvjuk környezetünket!

Jó olvasást, jó tájékozódást kívánok mindenkinek!

dr. Hoffmann Tamás
Újbuda polgármestere

A kiadvány letölthető:

<http://www.sashegy-vedo.hu/hasznos-tudnivalok>

<http://www.ujbuda.hu/zoldujbuda>

Kiadványunk tartalmából

I. A terület bemutatása: Rövid ismertető a területről

II. Történelmi áttekintés

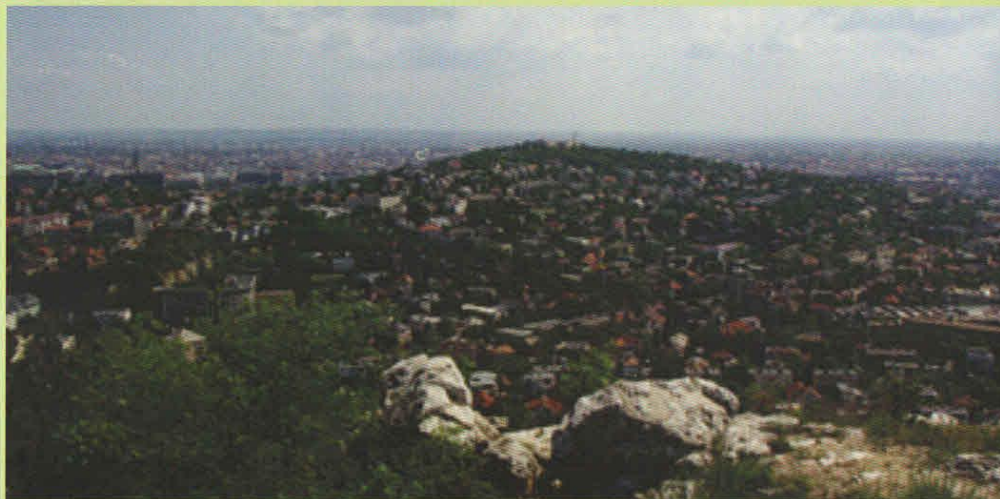
II.1. A múlt: Kisokosunkban egészen a XVIII. századig kalauzoljuk el Önöket, ahol bemutatjuk a Sas-hegy tájváltozásának történetét a szőlőtermesztés virágzó évtizedeitől a rendszerváltozásig tartó fokozatos beépítettség időszakáig.

II.2. A jelen: Bemutatjuk a terület állapotát napjainkban, és felhívjuk a figyelmet a veszélyeztető tényezőkre.

II.3. Adventív és invazív növények: Ebben a részben ismerkedhet meg az Olvasó azokkal a növényekkel, melyek jelenléte veszélyezteti a Természetvédelmi Területen megbúvó rengeteg értékes növényt.

II.4. Őshonos növények: Ebben a fejezetben még nagyobb figyelmet szenteltünk azoknak a növényeknek- főképp cserjéknek- melyek e-kis terület élővilágát tarkítják, és az Olvasó kertjének is díszei lehetnek.

II.5. Növényeink védelme a Sas-hegy barát kertekben: Kitérünk arra is, milyen módon szoríthatjuk vissza óvatosan a nem kívánatos fajokat más növényeink védelme érdekében.

Kedves Olvasó!

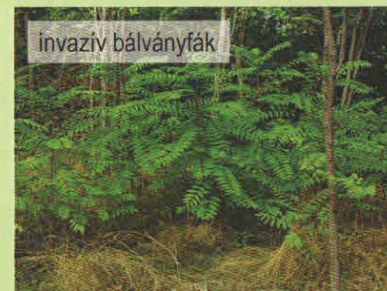
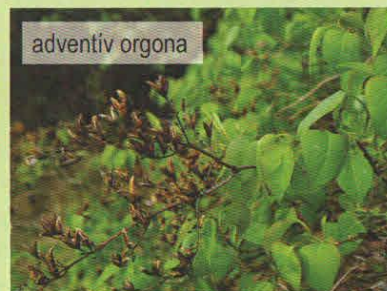
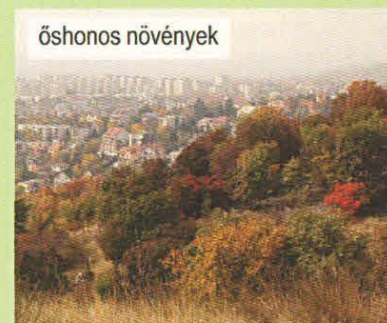
Az 1958 óta védett Budai Sas-hegy Természetvédelmi Terület egyedülálló szigeként áll fővárosunk közepén. Tekintheünk élő múzeumként is rá, hiszen sziklakkal tarkított zeg-zugos lejtői megőrizték számunkra a jégkorszakok és azok közti felmelegedések természeti emlékeit. Ez az országos jelentőségű védett természeti érték rengeteg érdekes élőlényt őriz. Ezzel a kis könyvecskével szeretnénk felhívni a figyelmet arra, hogyan tudnak Önök, közeli lakosok is aktívan hozzájárulni az értékes terület fennmaradásához. A kisokosban előfordulhatnak olyan szavak, kifejezések melyekkel talán még nem találkoztak. Ezeket - a további olvasás megkönnyítésére- az alábbi pár sorban igyekeztünk összeszedni Önöknek:

Pufferzóna: Olyan zóna, amely határfelületet képez az épített és természetes környezetünk között.

Őshonos fajok: olyan fajok, amely az adott területen fejlődött ki és természetesen úton terjedt el.

Adventív fajok: Magyarul idegenhonos fajok. Olyan élőlények, melyek az adott területen nem őshonosak, azaz más földrajzi területről érkeztek. Növények esetében lehetnek gyomok, de díszkerti növények is.

Invazív fajok: Más néven özönnövények. Olyan idegenhonos fajok, melyek egy új területre, földrészre kerülve gyorsan terjednek, nagy területeket hódítva meg, kiszorítva az őshonos fajokat és közösségeket.

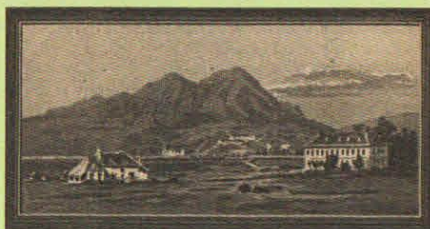
I. A terület bemutatása

Budapest egyik legmarkánsabb dolomitépződményének hegyoldalai meredeken emelkednek ki Dél-Buda beépített környezetéből. Nevét a monda szerint arról kapta, hogy a Budai Vár visszafoglalásának emlékére tartott díszmenet során e hegyről sasok repültek a vár felé.

II. Történelem

II.1. A múlt

Buda kialakulásával a Sas-hegy tájváltozása is megkezdődött. Nincsenek pontos adatok arról, mikor kezdtek itt szőlőt termelni, de már a XVIII. század legelején állítottak elő vörös bort a Sas-hegyen, mely a Sas-hegyi vörösként is ismert, Buda vidéki szőlők leghíresebb legkarakteresebb bora volt. A szőlők egészen a hegy szoknyáig kúsztak fel, amíg a filoxéra (szapora gyökértetű) véget nem vetett a természetnek az 1884-es évig. A XX. század legelején csupán két épület jellemezte a hegyet. Délen egy laktanya (ma Petőfi Laktanya), északon pedig egy nevelő intézet (korábban Sion-rendház, ma Arany János Gimnázium).

Az északi oldalon hamarabb kezdődött a városiasodás. 1902-től már villamos járt a Farkasréti temetőhöz. Azonban a déli oldalon a kipusztult szőlők helyén sokáig parlagon maradt a terület. Részben gyümölcsösökkel, elsősorban barackosokkal telepítették be, helyenként kecskéket legeltettek. 1909-ben három főutat terveztek Farkasrét irányába, így kezdődött meg a terület lakóövezetté válása. A hegy gerincén is új utakat tártak fel, a beépíthető területeket felparcellázták. A kopár sziklás csúcs kimaradt a parcellázásból, ide közparkot terveztek 1931-ben. Az 1930-as években - a kor erdészeti szemléletének megfelelően - fekete fenyőkkel próbálták „barátságosabbá” tenni a kopár sziklákat. Egy 1925-26-os felvételen látszik, hogy a fekete fenyők mellett az orgona, bálványfa és vadgesztenye csemeték is megjelennek az északi nyílt sziklagyepes- hegyoldalon. A hegy a két világháború között a városiak kedvelt orgonaszedő helye volt. A mintegy 30 hektáros területet 1958-ban nyilvánították védetté, és kezelték elzárt rezervátumként 1974-ig. Ekkor nyitotta meg kapuit a Természetvédelmi Terület a maitól még eltérő formában.

A XI. kerületi Tanács a gyakorlótérrel szomszédos, saját tulajdonában lévő nagyjából 3 hektáros területet felparcellázta, és kiskertekként adta bérbe. A bérlő családok igen kedvelték ezeket a kerteket. Kultúr- és vadnövényeket társító élővilága kuriózumnak számított. Elhagyatottabb formában, azonban létezik ez a rész még napjainkban is, amely a „Kertség” nevet viseli.

1993 óta a Sas-hegy délnyugati lejtőjét - beleértve a bérkerteket - a Főváros rendezési tervében erdőövezetté minősítette át a Sas-hegy Védő Egyesület kezdeményezésére, így a terület megmenekült a beépítéstől. A helyi civil szervezetek óvják a természeti értékeket.

A Sas-hegy élővilágát már évszázadok óta veszélyezteti az emberi tevékenység. Ennek főbb szakaszai:

1. Szőlőtermesztés

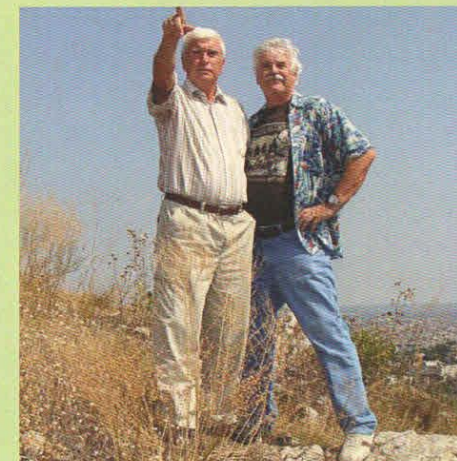
Az 1700-as évektől egészen a filoxéra járványig (~1884) kiváló bor készült a Sas-hegyen. A szőlőtőkék egészen a hegy lábáig felhúzódtak, így a természetközeli állapotú élőhely teljesen elszigetelődött.

2. Katonai tevékenység

A Sas-hegy egészen az 1950-es évekig folytak katonai gyakorlatok. Lövészárkok, előkerülő lőszermaradványok tanúskodnak róla ma is.

3. Tömegturizmus, rekreációs igénybevétel

2007-ig a területen a maitól eltérő látogatási rend volt jellemző. Szabadabban igénybe lehetett venni több ösvényt is. A városiak piknikezésre, tűzrakásra, valamint kutyasétáltatásra használták a területet. Azonban a kis kiterjedésű területen előforduló számos védett, valamint fokozottan védett növény és állatfajok számára komoly fenyegetést jelentett a taposás és a területet rendszeresen látogató háziállatok (kutya, macska) vadásztevékenysége.

Tegnap és Ma
Nosztalgiazás a Sas-hegyen

4. Kopárfásítás, fenyőtelepítés

Pénzes Antal már 1942-ben felhívta a figyelmet a 40-es évek kezdetétől folyó feketefenyő telepítés veszélyeire, amely fenyegeti az ősi növény és állatvilágot.

5. Invazív fa- és cserjefajok betelepítése

Az 1960-as évek után a területre a környező kertekből nagy mennyiségű idegenhonos faj került be. Különösen agresszívan terjeszkedtek az aranycserje (*Forsythia spp.*), az aranyfa (*Laburnum anagyroides*), a mahónia (*Mahonia aquifolium*) és a közönséges orgona (*Syringa vulgaris*).

6. Beépítés

A szőlő- és gyümölcsstermesztés visszaszorulásával megkezdődött a városiasodás a XX. században, mely egészen az 1970-80-as évekig folytatódott. A Természetvédelmi Terület összesen 30 hektár területet foglal el, ami elég kicsi ahhoz, hogy egy rendes puffer-, azaz „ütköző zóna” alakuljon ki. A pufferzóna feladata, hogy határterületet képezzen a lakott, mesterségesen kialakított környezetünk és a természetes környezet között. Ennek hiányának következtében a területen található élőlények (mintegy ötven védett növényfaj, gazdag és különleges ízeltlábú fauna, védett és fokozottan védett hüllők, és egyéb állatfajok) ki vannak téve a beépítettség által okozott veszélyforrásoknak. Ilyen források lehetnek a háziállatok, akik átszökve a kerítésen a hüllő faunát-, a növényvédő szerek, melyek átjutva a területre a különleges élővilágot- valamint a díszkerti növények, melyek a Természetvédelmi Területen belül szaporodva a többi növényt veszélyeztetik.

A körbeépült Sas-hegy napjainkban

II.2. A jelen

Lassan hét éve a terület látogatási rendje szigorodott, azonban nincs elzárva az érdeklődők elől. Az okokat, hogy a terület miért áll ilyen komoly felügyelet alatt, mégis a múltban kell keresni. A XVIII. századtól kezdődő használatba vétel, a körbeépítés tette sérülékennyé, elszigeteltté, védtelenné a közvetlen közeli, nem őshonos növények magoncaitól. A területen dolgozó szakemberek évek óta végzik a területre bekerülő idegenhonos növények eltávolítását - gyakornokok, önkéntesek állandó bevonásával - ezzel is elősegítvén a biológiai sokféleség megőrzését.

Maga a biológiai sokféleség kialakulása az élőlények helyi feltételekhez való alkalmazkodásának eredménye. Azonban ezt a rendszert könnyű felborítani, például taposással, vagy más fajok betelepítésével, ami például itt a Budai Sas-hegy Természetvédelmi Területen sok problémát okoz. Különösen azok a fajok, melyek hirtelen és tömegesen képesek terjeszkedni a nagyobb biológia sokféleséggel bíró őshonos növénytársulások kárára. Az ilyen növények egy része lehet dísznövény, amit tudatosan kezdtek el telepíteni, de lehet olyan növény vagy állat, amelyet valamilyen mezőgazdasági, erdészeti célzattal telepítettek be egy más természeti környezetbe. Ilyen például a Sas-hegyre betelepített feketefenyők esete: ezek más kontinensről, vagy más éghajlatú helyekről származó, idegen honos, azaz adventív fajok. Ezek számukra kedvező környezetbe kerülve, akadályok híján könnyen elkezdnek terjeszkedni. A terjeszkedés mértéke különböző lehet. A legsúlyosabb eset, amikor egy faj özönnövényvé, azaz invazív válik. Ekkor az eredeti élővilágot teljesen elnyomva egyeduralomra tör. A Sas-hegyen ilyen a bálványfa, vagy a fehér akác. A Budai Sas-hegy Természetvédelmi Területen gondot okozó növények többsége nem ebbe a kategóriába esik. Ezek a ritkán, rendszertelenül, kevés helyen elvaduló fajok közül valók.

A Sas-hegy természetvédelmi területet körülvevő kertek tulajdonosai a következő tevékenységekkel segíthetik elő a biológiai sokféleség megőrzését:

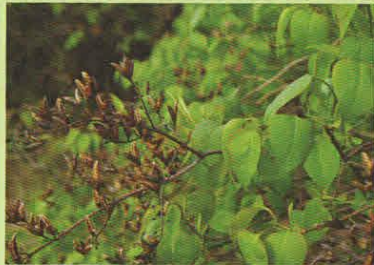
- az adventív és invazív növények ültetésének elkerülésével,
- az adventív és invazív növények elszaporodásának megakadályozásával.

A következőkben felsoroljuk azokat a fajokat, melyek komolyabb gondot okoznak a területen.

II.3. Adventív és invazív növények

1. Közönséges orgona (*Syringa vulgaris*)

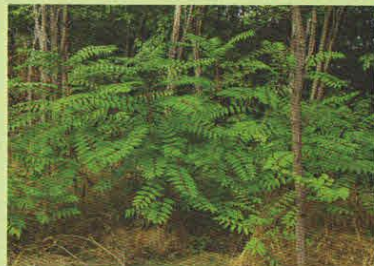
A területen jelenleg ez a faj jelenti a legnagyobb problémát. Az orgona már a szőlőtermesztés időszakában is kedvelt növény volt, azonban a filoxéra pusztítása után egy XX. század eleji parkosítási tervnek köszönhetően is kerültek orgonák a hegyre. A közönséges orgona irtása és visszaszorítása hosszadalmas munkát követel, hiszen a növény magról terjedve és gyökérről sarjadva gyorsan és nagymértékben képes elszaporodni.

Az orgonát Törökországból hurcolták be Közép-Európába 1589 környékén. A biedermeier korban és az 1930-as években divatos növény ma már korántsem örvend ekkora népszerűségnek, ezért sok helyütt már csak az elvadult, kisebb virágú közönséges orgonával találkozhatunk. Gyökerei gyorsan és mohón képesek elszívni a talajnedvességet a többi növény elől.

2. Bálványfa (*Ailanthus altissima*)

Sokszor keverik a hozzá nagyon hasonló ecetfával (*Rhus typhina*), azonban a két faj nem ugyanabba a családba tartozik. Mindkettő problémát okoz egy védett területen. A bálványfa Kínából és Koreából származik. Európába csak a 18. század közepén hozták be, kezdetekben botanikus kertek, díszparkok növényeként. Igénytelen, jól alkalmazkodik, így könnyen kivadult. A bálványfa rendkívül gyorsan nő, emellett vastagsági növekedése is jelentős. Magról és sarjokról nagyon könnyen újul, szinte kiirthatatlan. Hazánkban az egyik legveszélyesebb invazív faj. Erőszakos terjeszkedése miatt kertészeti felhasználása is csekély jelentőséggel bír.

3. Közönséges mahónia (*Mahonia aquifolium*)

A közönséges mahónia Észak-Amerikából származik és a XIX. század első felében került Dél-Európába. Ez a parkokban, kertekben gyakori és kedvelt dísznövény azonban könnyen ki tud vadulni és teret hódítani a védett, őshonos növényekben gazdag területeken. A mahónia fajokat gyakran tévesztik össze a magyallal, leginkább hasonló alakú leveleik miatt. Legkönnyebben a két növény termései között tudunk különbséget tenni. A magyalé piros, a mahóniáé pedig hamvas kékes. A mahónia magassága egy-két méter között változik. Az örökzöld cserje hajtásai vékonyak, a kérge sima, sárgás-világosbarna, levelei fogazottak, tavasszal nyíló jellegzetes illatú virágai sárgák, termései pedig mérgezőek. A sarjadásra hajlamos növény gyökereiből újabb és újabb hajtásokat képes hozni. Érdekes, hogy a mahónia fajok a borbolyafélék (*berberidaceae*) családjába tartoznak, ugyanúgy mint az itt őshonos sóskaborbolya.

4. Hibrid aranycserje, bókoló aranyfa (*Forsythia x intermedia*, *Laburnum anagyroides*)

E két növényt érdemes együtt emlegetni, hiszen gyakran keverik őket. Nem csupán az aranycserjét és az aranyfát, hanem az aranyvesszőt is. Míg az aranyvessző egy lágyszárú növény, addig ezek fás szárúak. Közülük az aranycserjét ismerjük talán a legtöbben, ami tévesen aranyesőként híresült el. Jellemzője, hogy lombfakadás előtt virágzik, sárga virágjával jellegzetes tavaszjelző növényünk.

Sarjadásra hajlamos, ami azt jelenti, hogy hosszú hajtásai mentén képes gyökereket eresztetni, amivel könnyen tud terjedni. Az aranyfa is kedvelt dísznövénye kertjeinknek. Azonban ennek virágai hosszú fűrtön lógnak le. Mára keresztezett, hibridizálódott fajtákkal találkozhatunk leginkább.

5. Fehér akác (*Robinia pseudoacacia*)

Észak Amerikában honos faj, de betelepítéssel elterjedt Magyarországon is. Ma erdeink közel egynegyedét alkotják akácok. Magyarországon már a XVIII. században, Mária Terézia uralkodása idején kezdték telepíteni a homokos területek megkötésére. Ez a növény okozza az egyik legnagyobb gondot a bálványfa után. Kiirtani szinte lehetetlen. A faj mind gyökérről, mind tuskóról kiválóan sarjad, magja közel 50 évig megőrzi a talajban csírázóképeségét. Az akác nagymértékben átalakítja területén a termőhelyet, csökkenti az élővilág változatosságát. A gyökerein élő nitrogénkötő baktériumok révén megnöveli a talaj nitrogén tartalmát, ami hosszú távon a bomlási folyamatok növekedését eredményezi. Levelének bomlása során felszabaduló allelopatikus -növényi csírázást és növekedést gátló- anyagai megakadályozzák a természetes erdei aljnövényzet kialakulását. Emiatt az akácok aljnövényzete rendkívül fajszegény, alapvetően néhány tápanyagigényes, gyors növekedésű gymonövény alkotja.

További, a terület szempontjából kevésbé elterjedt de hazánk őshonos társulásait szintén veszélyeztető fajok a zöld juhar (*Acer negundo*), a gyalogakác (*Amorpha fruticosa*), az illatos nyáriorgona (*Buddleja davidii*), az ezüstfa (*Eleagnus angustifolia*), a kisvirágú nebánsvirág (*Impatiens parviflora*), a kanadai aranyvessző (*Solidago canadensis*), a magas aranyvessző (*Solidago gigantea*), a fekete fenyő (*Pinus nigra*), az ördögcérna (*Lycium sp.*), a lepényfa (*Gleditsia sp.*), a nyugati ostorfa (*Celtis Occidentalis*) valamint a tamariska fajok (*Tamarix sp.*). Telepítése kerülendő, irtásuk támogatott.

II.4. Őshonos cserjék

Ahhoz, hogy hosszútávon fenntartsunk egy olyan kertet, ahova őshonos növényeket ültettünk, meg kell figyelniük a természetet. Nem csak azt, hogy milyen fajok őshonosak itt, milyen társulások alakultak ki a kezdetektől fogva, hanem ügyelnünk kell a beültetendő növények elrendezésére is. Egy kert esetében ritkán van akkora területünk, hogy egy egész erdőt rekonstruáljunk benne, így érdemes a kerítés környékén egy erdőszélihez hasonló társulást kialakítanunk, leginkább az alábbi őshonos cserjék segítségével.

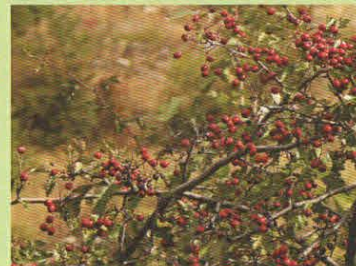
1. Sóskaborbolya (*Berberis vulgaris*)

A sóskaborbolya- népi nevén sóskafa, leánysom valamint veresegres- egy Európában és Magyarországon is elterjedt cserje, melynek levelei savanykás sóskához hasonló ízűek. Természetes környezetében erdők szélén gyakori növény, amely maximum 3 méter magasra tud nőni. Erős illatú, sárgás, fürtökben lógó virágait tavasz végén (április, májusban), pirosas-rózsaszínes, hosszúkas terméseit pedig ősszel hozza. Míg tavasszal tojásdad alakú levelei, addig ősszel termései ehetőek. Levelei magnéziumban és B-vitaminba, termése pedig C-vitaminban gazdag. Gyógyhatású (máj, epebaj, tüdőbaj, vérhas gyógyítására használták).

2. Egybibés galagonya (*Crataegus monogyna*)

Ezek a kis fák, melyek vörösesen izzó termései még Weöres Sándort is megihlették az Európai, Eurázsiai mediterrán flóraelem tagjai. Hazánkban lombdőkben, erdőszéleken, mezsgyéken, utak mentén, bolygatott területeken gyakori. Kevés olyan hely van, ahol nem találkozhatunk egy-egy képviselőjével, köszönhetően annak is, hogy a galagonyák jól tűrik a szárazságot. A növény fehér virágait (melyekben egy bibe található), tavasz végén hozza. Bíborpiros termései pedig ősszel érnek. Ezek nem csupán ehetőek, jótékony hatással is bírnak. Szívgyógyszerek, vérnyomáscsökkentő és koleszterincsökkentő készítmények alapanyagaként egyaránt felhasználják, de készül belőle lekvár, tea valamint pálinka is.

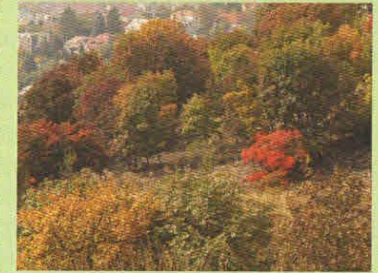

3. Kökény (*Prunus spinosa*)

A kökény az egyik legismertebb erdővédő tövises bokor egész Európában, így Magyarországon is. Fényben gazdag helyeket és a tápdús talajt kedveli. Ennek megfelelően erdőszéleken, legelőkön és irtás réteken találkozhatunk legszebb példányaival. Kertjeinkben sövényként is funkcionálhat. Hosszú porzós fehér virágait kora tavasszal hozza. Sokáig zöld majd kék színre váltó, ehető terméseivel - melyek C-vitaminban gazdagok- ősszel találkozhatunk. Virágából készült forrázat húgyúti megbetegedésekre javallott.

4. Cszerszömörce (*Cotinus coggygria*)

E fagyűrő, élő cserjénk könnyen felismerhető szőrös meddő kocsányairól -melyről népi nevét, a parókafa elnevezést kaphatta-, valamint őszi pompájáról, amikor levelei a barnás-vöröses szín minden árnyalatában tündökölnék. Nem véletlenül szokták emlegetni a cserszömörécét, mint erdőszéleink legszebb színező növényét ősszel. Csersav tartalma miatt sok jótékony hatású készítményben találkozhatunk vele, gondoljuk csak a szájvízre vagy a samponra. A növény Eurázsia legtöbb részén, Magyarországon is gyakori faj. Karsztbokorerdeink jellegzetes cserjéje, száraz lejtőkön főként a dolomiton gyakori.

5. Ostormén bangita (*Viburnum lantana*)

Az ostormén bangita, másik nevén ostorménfa Kelet-Európában elterjedt faj, mely a nedves, sziklás talajokat kedveli. Ezen belül is karsztbokor-erdők, mészkedvelő tölgyesek cserjefaja. Mind az erdőkben, az erdőszéleken és a cserjésekben is gyakran találkozhatunk velük. Élénkvrösről fekete színre váltó terméseit nem véletlenül hagyják meg a madarak az ágak végén, hiszen ezek a fa többi részével egyetemben- mérgezőek. Ágai ijáztatban kedvelt alapanyagok.

6. Varjútövis benge (*Rhamnus chatarticus*)

A régen rengeteg néven illetett növénynek ez ma a szakirodalomilag elfogadott neve. Korábban nevezték még eb-, macska- és fehértövisnek, valamint disznótüskének, sürgéfának, hajtisztítónak, hajtisztító-kökénynek, festőkökénynek vagy szarvastüskének is. Ez a növény Európa nagy részén megtalálható. A nyárvégi, őszi időszakban a szárazabb erdőszélek jellegzetes színező eleme. A varjútövis benge alacsony, dúsan elágazó bokor, vagy 1-3 méter magas fácska. Ágai keresztben átellenesen nőnek. Rövid hajtásai között rövid, vaskos tövis ül. Május-júniusban hozza zöldes-sárgás virágait. Fényes fekete termései október végén novemberben jelennek meg. Szaga frissen kellemetlen, íze eleinte édeskés, később nagyon keserű, kissé csípős és rágva a nyálat zöldes-sárgára festi. Bár gyógynövénynek számít, ne egyék meg, mert erős hashajtó hatású. Egyeseknél hányást, sőt bélgyulladást is okozhat. Sárga festékanyaga fa (parketta) és textilfestésre alkalmas.

7. Sajmeggy (*Prunus mahaleb*)

Kelet-Európában, főként a Balkánon elterjedt faj. Kopárok, mozgó felszínű váztaajok általában alacsony természetű úttörő fája gyümölcsfaként is kedvelt növény. 4-10 tagú rövid fűrt vagy sátor virágzata kora tavasszal nyílik. Fényes, fekete csonthéjas, erősen keserű ízű termése- melynek ízét vannak, akik híres gyomorkeserűnkéhez hasonlítják- júniusban ehető.

Az igen intenzív színnel rendelkező terméseket nemcsak megkóstolni lehet, hanem festékként is felhasználhatjuk. Erős, kemény, jellegzetesen illatozó kérgű fáját pipaszár készítésére is használják.

8. Húsos som (*Cornus mas*)

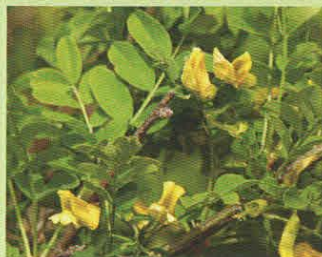
Dél- és Közép-európai növény, a Kárpát-medencében éri el északi határát. Óshonos, régi növényünk, amit a helység- és családnevek is igazolnak (Somló, Somlyó, Som, Somos). Itthon a természetben molyhos tölgyes és virágos kőrises erdők aljában találkozhatunk velük. Sárga virágait korán, akár februárban is hozhatja. C-vitaminban gazdag termései beérve (július- augusztus) sötét bordóak és húsosak. Szörp, Lekvár, dzsem, kompót, bor, pálinka és likőr is készül belőle. Ma már dísznövényként parkokba is ültetik, gyakran azért mert a som igénytelen, valamint fagyűrő növény és a városi levegőt is jól viseli. Laza, jó vízáteresztő képességű, meszes, vagy normál talajt igényel.

9. Veresgyűrűs som (*Cornus sanguinea*)

A veresgyűrűs som száraz-, liget-, láp- és bokorerdőkben gyakori. Május-júniusban hozza fehér virágait. Termése fekete, madarak fontos tápláléka. Levelei szem és bőrirritációt válthatnak ki. Tápanyagdús, kissé nyirkos talajokat kedveli. Ha van kerti tavak, érdemes mellé ültetni.

10. Pukkanó dudafűrt (*Colutea arborescens*)

Nevét éréskor felfújó jellegzetes terméséről kapta. Jellegzetesek a kicsi kicsipett végű összetett levelei. Sárga, kicsit barnás fűrtökben álló virágai májustól augusztusig virágznak, így a termésekkel egyszerre láthatóak. Bár hazánkban a mediterrán flóraelem tagjaként tartják nyilván, mégis nagy jelentőséggel bíró növényünk, hiszen a pukkanó dudafűrt a Magyar boglárkalepke kizárólagos tápnövénye. Hazánkban leginkább szubmediterrán jellegű faj, mézszedvelő tölgyesekben, bokorerdőkben, löszpuszta-gyepekben fordul elő.

11. Csikos kecskerágó (*Euonymus europaeus*)

A csikos kecskerágó népi nevén papsapka kiváló színezője az erdőszéli társulásoknak. A növény szinte egész Európában elterjedt és Magyarországon is gyakran találkozhatunk velük. Nálunk üde, tápdús talajokban, párás völgyek gyertyános tölgyeseiben, de legjobban a legelőkön, erdőszéleken marad meg. Fehéres, apró, kellemetlen illatú virágai április-májusban jelennek meg. Toktermése felpattanva szálon lógó narancsszínű magköpennyel burkolt magokat lógat ki, amely valóban egy papsapkára hasonlító tünemény. Azonban óvatosságnak kell lenni vele, hiszen annak ellenére, hogy a madarak kedvelt tápláléka, számunkra igen mérgező. Narancssárga magköpönyök anyagát vízzel hígítva sárga, timsóval pedig zöld festéket kapunk. Jól megmunkálható fája felhasználható orsó, fogpiszkáló, cipőszeg, fűvós hangszer készítéséhez.

12. Bibircses kecskerágó (*Euonymus verrucosus*)

A csikos kecskerágó közeli rokona ez a természetes környezetében Dél-Kelet Európában előforduló faj. Hazánkban lombos erdők szélein valamint sziklacserjések kevésbé árnyékos területein lehet a bibircses kecskerágóval gyakran találkozni. Ez a növény is kiváló színezője az erdőszéli társulásoknak, hiszen az őszi időszakban narancssárgára váltanak levelei. Vékony, hosszú és zöld hajtásain sok apró, barna paraszemölcs található, melyeken gázcsere nyílások vannak. Áprilistól júniusig virágzik. A növény termése négy élű, rózsaszínű tokból áll. A fényes fekete magok pedig a narancssárga magköpönyökből lógnak ki. A fagyos teleket és a száraz, forró nyarakat egyaránt jól tűri, díszcserjeként régóta ültetik. A növény mérgező!

A kiadványban főképp cserjéről tettünk említést, hiszen ezek ültetése egyszerűbb és látványosabb a kertekben. Azonban érdemes megemlíteni a molyhos tölgyet, mely lassú növekedése miatt nem túl látványos, azonban ezzel együtt a fa hosszú életű. Valamint említést érdemelnek a berkenyefélék is, melyekről az alábbiakban olvashatnak néhány sort.

13. Berkenyefélék (*Sorbus spp.*)

A természetvédelmi területen több berkenyefélével (budai-, dunai-, házi, barkóca) is találkozhatunk. Ezek közül a dunai berkenye jégkorszaki maradványfajként őrzi a hidegebb időszakok emlékét a Sas-hegyen. Kertekben kedvelt rokona a házi berkenye, melynek gyümölcséből készül lekvár és pálinka is. A középkorban kedvelt körte vagy alma alakú gyümölcsökkel rendelkező növény jó időre a feledés homályába veszett egészen a tavalyi évig, mikor az év fájának választották. Idősebbek még emlékeznek rá, hogy a házi berkenye termését piacra is vitték. Egy versike meg is emlékezik a gyümölcs feltételezett gyógyhatásáról, mely így szól: „Vegyen az Úr berkenyét,/ Hogyha fosik, azt egyék!”. A tölgy- és berkenyefélék mellett bármilyen gyümölcsfa ültetését támogatjuk kertjeikben!

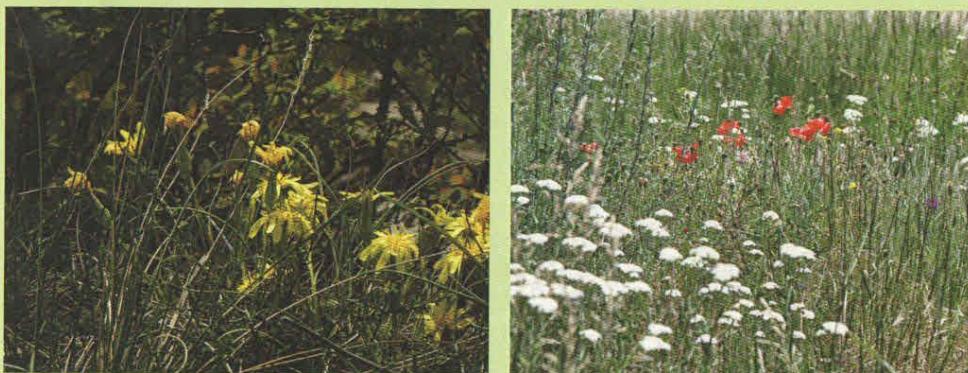
A Dunai berkenye
termése

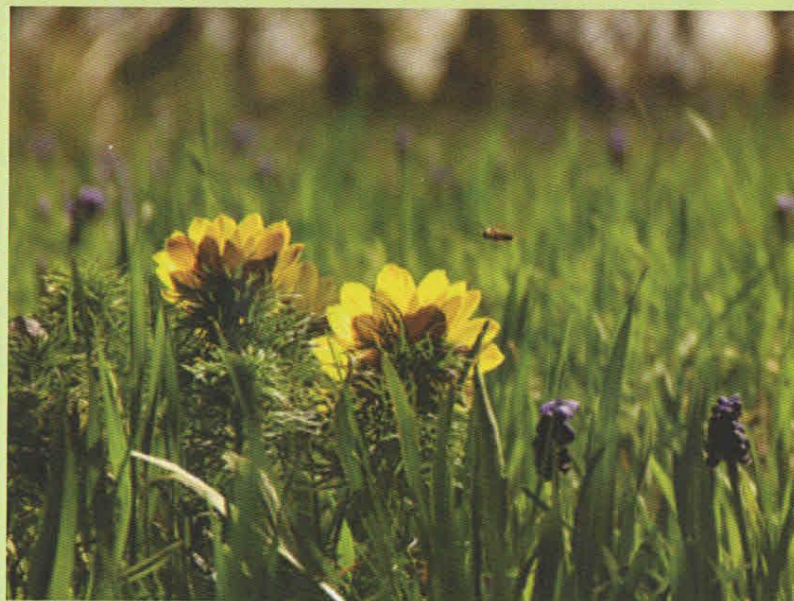
II.5. Növényeink védelme a Sas-hegy barát kertekben

Sokszor nem tudja az ember, hogyan fogjon hozzá egy nem kívánatos növény kiirtásához. Kivágja, vagy gyökerestül kiforgassa? Gyakran ezek a kézenfekvő ötletek járnak a fejünkben, azonban sajnos az invazív és adventív növények visszaszorítása ennél bonyolultabb feladat. Az idegenhonos fajok irtása, visszaszorítása általában kezelést igényel. Az itt alkalmazandó eljárások közé tartozik az injektálás - a bálványfa vagy az akác esetében - valamint a tuskókenés - az orgona esetében-. Az eljáráshoz vegyszert - Medallont - is kell alkalmazni, a munkálatokat pedig vagy az őszi vagy a tavaszi időszakban végezni. Ha belefogunk egy ilyen összetett növényirtási munkába, minden esetben olvassuk el a boltban is kapható vegyszer használati utasítását, és annak megfelelően, kellően körültekintően végezzük a műveletet, vagy kérjük ki szakértő véleményét.

A Budai Sas-hegy Természetvédelmi Területnek szinte teljesen megszűnt pufferzónája. Ezért lenne fontos szerepe ezeknek a kerteknek. Ha egy Sas-hegy barát kertet létesítünk, nem csak a pufferzónát szélesítjük, hanem bevonzuk a különböző madarakat, lepkéket is. Gondoljunk a természetre úgy, mint egy globális rendszer részére. Ha itt valahol egy probléma keletkezik, az, az egész rendszerre kihatással lesz. Azzal, hogy ilyen kertet létesítünk, mi is javítunk környezetünkön. A cserjésítés nem csak a madarak, lepkék bevonzására, a pufferzóna kiszélesítésére, a kertészkedés megkönnyítésére szolgál, hanem egy rendezett erdőszéli állapot kialakulásáért is felelhet, így a cserjék nem csak magukban jelennek meg, hanem a hozzájuk tartozó, lágyszárúakkal tarkított gyepszint is kialakul.

Az őshonos cserjék tövében változatos aljnövényzet alakul ki

A Corvinus Egyetem Táj- és Kertépítész hallgatói évek óta végeznek élőhely-kezelési munkákat a Budai Sas-hegy Természetvédelmi Területen, mely látványos eredményeket hoz

Még többet olvashatnak a területről a Rosalia sorozat Sas-hegyről szóló 8. kötetében

Lágyzárú növények az „Őshonos kertünkben”

Budai Sas-hegy Természetvédelmi terület a tanösvény állomásaival

Fotók: Novák Adrián, Pethő Iudit, Archív fotó: Karl Menrath

További kérdésekre válasz itt kapható:

Tel.: 06-30/408-4370

E-mail: sashegy@dinpig.hu

A tervezett pufferzóna a Budai Sas-hegy Természetvédelmi Terület körül

A kiadvány Újbuda Önkormányzatának
Környezetvédelmi Alapjának támogatásával készült